

# HATIRALARIM

## YUSUF AKÇURA



### Hatıralarım

Yusuf Akçura

Hece Yayınları, İstanbul Nisan 2012,125 sayfa, ISBN:975-8988-31-X

Mehmet Murad AKTAŞ\*

Hatıralar bilindiği gibi insanlar için yüzyıllar boyu hem insanların iç dünyalarını anlatan hem de devirlerin tasvirini yapan eserlerdir. Hatırat, yazar olayları kendini merkeze alarak, etrafta olup bitenleri kendi bakış açısını koyarak anlatır. Bu olup bitenler yakın çevresindeki gelişmeler olduğu gibi, dünyayı ve memleketleri ilgilendiren gelişmeler olabilir. Bu bakımdan hatıralar bir devrin siyasi analizini yapmak için öznel bilgiler ihtiva eden kaynaklardır. Hatıralarda ayrıca başka insanlar da incelendiği, yazar kendini merkeze alarak anlattığı içindir ki psikoloji bilimi açısından önemli ipuçları açığa çıkarır.

Yusuf Akçura'nın "*Hatıralarım*"ı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan "*Ta Kendim Yahut Defter-i A'malim*"de yazarın çocukluğu ve öğrenim hayatına ilişkin hatıralar bulunmaktadır. Bu bölümde yazar, çocukluk günlerinden itibaren Rüştüye günlerinin

\* Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

panoramasını çizmektedir. Elbette bu panoramada 1880’li yılların Kazan İstanbul, Bursa, İzmit’ini ve Başkurt Türklerinin yaşadıkları yerleri görmek mümkündür. İkinci bölüm olan “*Mevkûfiyet Hatıraları*”nda tutukluluk dönemlerini edebî bir dille anlatan Yusuf Akçura,1906 döneminin Kazan’ına ve Kazan Türklerine ait önemli bilgiler aktarmaktadır. İkinci baskısı 1914’te yapılan “*Mevkûfiyet Hatıraları*”nın bugüne dek yeni bir baskısı yapılmaması ilginçtir. Son bölüm olan “*Akçura Oğlu Yusuf*”ta o dönemdeki Osmanlı’yı kurtaracağı düşünülen akımlarla beraber Türkçülük düşüncesinin ne olduğu, nasıl doğduğu ve geliştiği, nasıl kurumsal bir yapıya dönüştüğü ve temsilcilerinin kimler olduğu aktarılmaktadır.

İlk bölüme, yazar soy ağacından bahsederek başlar. Yazar soylu ve zengin bir aileden gelmektedir. Ailesi aslen Kırımıdır. Babası erken yaşta vefat etmiştir. Babasının yokluğunda annesi fabrikalarının yönetimini üstlenmiş, fakat sağlığını kaybetmiştir. Annesinin tedavisi bahanesiyle gittikleri Volga sahilindeki Stravropol kasabasındaki anılarını anlatır. Yazar bu seyahati bahane olarak görmekle beraber seyahatin gerçek nedenini yazmamıştır. Bu şekilde İstanbul, Bursa ve İzmit’e geçerler ve sonunda oradan bir ev alırlar. Yazar, haciz bahanesiyle peşlerine takılan bir Rus avukatın seyahatleri boyunca kendilerini epey tedirgin ettiğini anlatır.

Yazar çocukluğunda, şımarık, yaramaz, bencil ve vakur fakat bir o kadar da duygulu ve vicdanlı bir çocuk portresi çizer. Ayrıca, eczacılık, doktorluk, askerlik, oyunculuk ve ressamlık gibi çeşitli ilgi alanlarına sahip yetenekli birisidir. Rusça ve Fransızca öğrenmeye başlar. Daha o yaşlarda Rusların Türk düşmanlığının bilincinde olması ilginçtir. Odessa’ya yaptıkları vapur yolculuğu ve Ramazan ayına dair izlenimleri vardır. Annesinin mürit olduğu bir şeyhten bahseder. Yazar, Kazan’daki tiyatro oyunlarından ve Tolstoy’un “*Hacı Murat*” operasından bahsetmiştir. Kafkas Türklerine ait olan oyun, Kazan’da izlenmiştir.

Yazarın, pek çok yerde kullandığı “sanırım, hatırlayamıyorum” ifadelerinden okuru yönlendirmek istemediği anlaşılmaktadır. Yazar, Rusların Türkler üzerindeki asimilasyon politikalarından bahseder. Volga nehri, Hazar denizi arasında yoğun bir Başkurt nüfusu yaşamaktadır ve burada yaşayan Başkurt nüfusu millet ve dinlerinden zorla vazgeçirilmeye çalışılmışlar ve Hıristiyan kültürünü kabul ve tatbik etmeye zorlanmışlardır. Yine de en şiddetli cezalara rağmen gizlice namaz kılmaktan, oruç tutmaktan geri durmamışlardır. Bunları öğrenmek yazarda zaten var olan Rus düşmanlığını daha da alevlendirmiştir. Yazar, annesiyle gittiği Başkurt köyünde balıkçılık ve manzara resimleri yapar. Burada yaşayan Başkurtların yeme içme, giyim kültüründen ve günlük alışkanlıklarından ve geleneklerinden

bahseder fakat ahaliyi cahil bulur. Dini vecibeleri pek sık yerine getirmemektedirler. Mektebi olmayan köyde iki tane çok işlek meyhane vardır, camiye giden ise pek yoktur. Bütün bunların nedenini de Rusların Türklerle beraber yaşamasına bağlar. Başkurların halk edebiyatı ve mûsikîsi çok yüksektir, güzel sanatlara karşı büyük yetenekleri vardır. Şairlerine büyük önem atfederler. Edebiyat ürünlerinin çoğunluğunu savaşı bir kavim olan Başkurların savaşları oluşturur. Akçura'ya göre Başkurt lehçesi Kazan şivesinden ziyade Kazak ve Kırgız lehçesine yakındır.

Yazarın bir diğer bahsettiği Türk kavmi Kasım Türkleridir. Vapur ile Kasımof şehrine gider, Kasım Hanlığı ile alakalı tarihi bilgiler verir ve onlardan kalan bir cami ile iki türbeyi gezer. Kasım Hanlarının Rus hayranlığı ve Türklüğe olan ihanetlerinden bahseder. Bir hayli Türk'ün de yaşadığı şehrin civarındaki köylerin de çoğu Türklerindir. Kasım Türkleri Ruslarla olan dostluk ve müttefiklik münasebetleri nedeniyle Batı medeniyeti ile içli dışlı olmuşlardır. Aralarında ticaret ve sanayi ile uğraşanlar çoktur. Bütün Rusya'da otelcilik ve lokantacılık onların tekelindedir. Buralarda çalışan garsonlar da Türk'tür. Hayatları Batı tarzı olsa da milli Türk karakterlerini korumuşlardır. Ortaokul anılarından da bahseder. Arkadaşları ile şiddetli bir rekabete tutuşur.

Yazar, hayatın anlamı üzerine felsefi fikirlerinden de bahseder. Hayatın ne kadar can sıkıcı anları olsa da, yaşamının hazzını anlatır. Yıllar bedbaht geçse bile geride bırakmak üzücüdür, der. Tutukluluk anılarında mahkûmları, mahpushane atmosferini, kendi ruh halini, gardiyanı gözlemler, çeşitli tahliller yapar. Mahpushanede hayat muhasebesi yapar ve özgürlük kavramını sorgular. Mahkûmlar arasında kader dostluğu ve bağlılık filizlenir. Hatıratının bu bölümünde Kuran-ı Kerim'den bir ayete yer vermiştir. Hapisteyken iki Müslüman'ın Duma'ya seçildiği haberi yazarı biraz olsun sevindirir. Türklerin Rusya'daki komünistler ve Çarcılar arasında var olma mücadelesini aktarır. Bu satırları yazarken komünistlerin Rusya'da çok benimsenmediğini ve buna sevindiğini söyler. Yazarın doğum yılı ihtilafli olmakla beraber hapis yattığı yıl olan 1906'da 30 yaş civarındadır.

Yazar, son bölümde kendi muhasebesini yapar, görüşlerinin evrimini ortaya koyar. Kendini son bölümde üçüncü tekil şahıs gözüyle anlatır. Türkçülük ideolojisini benimsediği yıllar Harbiye yıllarına dayanır. Burada eniştesi İsmail Gaspıralı gibi etkilendiği Türkçü yazar ve şairleri anlatır. Ailesi de kendisi gibi Türkçü ve entelektüel bir zihin yapısına sahiptir. Ailesinde Uygurca yazıp okuyabilen Türkologlar vardır. Yazar, Abdülhamid'in sürgün ettiği Trablusgarp'tan Paris'e kaçar. Paris'te ünlü yabancı filozoflardan dersler alır. Milliyet fikrini bu yıllarda felsefi bağlamda inceleme olanağı bulur. Ona göre Osmanlıcılık fikrinin

uygulanması imkânsızdır. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük fikirlerini karşılaştırır. Ortak çıkarları olup olmadığını sorgular. O yıllarda yeni filizlenen Türkçülerin henüz bir yazar topluluğu olmaktan öteye gidemediği kanaatindedir, siyasal nüfuzları yoktur. Yazar, bütün fikirselle çalışmaların sonunda bütün Kuzey Türklerinin, millî bir siyasî örgüt altında toplamak gayesiyle “*Rusya Müslümanları İttifakı*” isimli büyük bir fırkanın oluşumuna katkı sağlar ve kâtipliğine seçilir. Bu örgüt üç tane kongre yapar. Örgütün yaptığı kongrelerde Türk lehçelerini birleştirme projesi kabul edilir. Rus-Japon Harbi örgütün ideallerine can verir. Yazara göre bu yıllardan itibaren Kuzey Türklerinde ciddi bir birleşme ve millî şuur gözlemlenir. Üçüncü kongrede Türkler arasında mezhep ihtilaflarının kaldırılmasının coşkuyla kabul edildiğini anlatır. Yazarın Milliyet esaslı düşünceleri Çarlığın tepkisini çeker ve çareyi İstanbul’a kaçmakta bulur.

Son olarak, kitap çok açık, sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. İçinde Osmanlıca kelimeler olmakla beraber bu kitabın genel akışına etki etmemektedir. Yazarın anılarında yıllar çok ihtilaflıdır. Olayların geçtiği yıllar kabaca belli olsa da, kaç yaşında olduğu muallaktır. Kitabındaki bölüm başlıklarında en azından yılları belirtmesi okuyucu için daha bilgilendirici olabilirdi. Son sayfalarda yazarın fotoğraflarından oluşan bir albüm hoş ve görsel bir hava katmıştır. Kitap, Türk milliyetçiliğinin köklerini, nasıl geliştiğini ve onu fikirselle ve örgütsel bağlamda vücuda getiren, Türkçülüğün fikir babalarından Yusuf Akçura’yı kendi ağzından merak eden herkes tarafından okunmalıdır. Bana kalırsa bu yayın Türk milliyetçiliğinin, Türkçülüğün önemli kaynaklarından birisi sayılabilir. Yusuf Akçura bu kitaba Rusya Türklerinin varlık mücadelesinin nüvelerini bizlere apaçık göstermektedir.

